

ІСТОРИОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ СУЧАСНОСТІ В ПОЕТИЧНІЙ ТВОРЧОСТІ ПИСЬМЕННИКІВ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Анотація. У цій статті авторка проаналізувала поетичний світ письменників кінця ХХ – початку ХХІ століття крізь призму історіософського осмислення сучасності. Таке осмислення митців виявляється в розумінні трагічності нашої країни, повторенні історичних помилок, екзистенціалу страху людей, суперечності перехідної доби тощо.

Ключові слова: історіософія, сучасність, осмислення, письменник, доба.

Анотация. В этой статье автор проанализировала поэтический мир писателей конца ХХ — начала ХХІ века сквозь призму историософского осмысления современности. Такое осмысление поэтов проявляется в понимании трагичности нашей страны, повторении исторических ошибок, экзистенциала страха людей, противоречии переходного периода и т.д.

Ключевые слова: историософия, современность, осмысление, писатель, сутки.

Summary. In this article the author analyzed the poetic writers of the late ХХ - early ХХІ century through the prism historiosophical understanding of modernity. This interpretation turns out to artists in the sense of tragedy in our country, the repetition of historical errors, existential fear of the people, controversies, the transitional period and so on.

Key words: historiosophy, modernity, understanding, writer added.

«Історики вже давно висловили думку, що художня творча спадщина, особливо великих письменників, виступає достатньо вагомим історичним джерелом для вивчення епохи, в яку постала. Якщо ж у ній відбиті певні історичні явища, то вона може, більше або менше, відзеркалювати ще й індивідуальні або колективні уявлення та судження про минуле. Тобто подавати додаткові, дотичні відомості для вивчення розвитку історіософії» [23]. Взагалі слово *історіософія* в більшості випадків, як зазначає К. Кислюк, «застосовувалося якраз для позначення *сукупності поглядів на українську та світову історію* окремо взятої персоналії або конкретного твору в художній творчості, історичних, філософських студіях, суспільно-політичній діяльності» [10, с. 9]. У сучасній літературі одними з найактивніших представників є Тарас Федюк, Борис Олійник, Володимир Базилевський, Олександр Ірванець та інші. Об'єктом цієї розвідки і є поетична творчість цих письменників. На сьогодні існують літературознавчі студії творчості цих письменників. Це праці Я. Голобородька [7], Ю Коваліва [12], А. Колісниченко [13], В. Моренця [15], Г. Тарасюк [20], А. Жикола [8], С. Куракоз [14], Г. Клочка [11], та інших. Проте питання історіософського осмислення письменниками сучасності ще не було предметом окремої літературознавчої студії. На нашу думку, ця розвідка має велике значення в подальшому дослідженні творчого доробку митців. Цим зумовлена актуальність публікації.

Мета дослідження – перша спроба проаналізувати поетичний світ письменників кінця ХХ – початку ХХІ століття крізь призму історіософського осмислення сучасності.

Як вже зазначалося, письменник є виразником суспільно-політичних суджень народу про сучасний стан країни. Т. Федюк у своїй збірці «Золото інків» зображує сучасний стан українського народу, на жаль, не дуже втішний: «І цей, що назустріч

іде, чоловік / У цьому лахмітті, що зветься народом – / Не батько. Не тінь. Не убивця. Не брат. / Ілюзій нема. І реалій немає.» [22, с. 156]. Звичайно, не може бути ніяких реалій, якщо народ не живе повноцінним життям, а існує, як безхатченко. Дійсно, митець звертає увагу читачів на те, що ми у власному домі залишилися ні з чим, бо все порозпродавали, «цигани у нашому домі» [22, с. 125], навіть «мене вже продали» [22, с. 58]. Схожий мотив зустрічається і в поезії С. Процюка: «В твоїй святині хан Батий / вовтузиться, неначе вдома, / в своїм смердючому улусі, / неначе хан тобою став» [19, с. 82]. Постає питання, чому так сталося? Хто винен? Т. Федюк не прямо, натякаючи, говорить про те, що ми самі ж у цьому і винні, бо «нас дурять. Дурили» [22, с. 18], незважаючи на те, що «ми вам казали» [22, с. 18]. Проте Г. Половинко навіть не приховує свого обурення від розуміння провини українців перед самими собою: «Ми гірші за всіх волоцюг. / Ми в домі від дому відбилися. / Бо часу порвався ланцюг / Й хрести із грудей загубилися» [17, с. 90].

Наш народ так довго йшов до свободи, до незалежності, до демократії, що врешті-решт здається втратив першооснову демократії, якої так прагнув. Тривалий час сучасний демократичний режим у державі нічим не відрізнявся від режиму тоталітарного. З щемким боєм це усвідомлює Б. Олійник: «Двадцятий вік відважно і громово / Старих богів розвінчує на стінах. / Зате перед новими – поновому, / Демократично... повза на колінах.» [16, с. 91].

Ця картина схожа й на початку ХХ століття, і на початку ХХІ століття. Цими чотирма рядками поет звертає увагу на те, що протягом століття українці так нічому й не навчилися, нічого не змогли змінити в нещадному колообігу подій. Чи то не хотіли щось міняти? Напевно так, бо зміни не вигідні для «сильних світу цього». Цікавим в цьому плані є вірш «Треті». У ньому Б. Олійник ви-

кривас негативні риси українців, які в 90-х роках усім здавалися типовими, коли кожен тягнув, що тільки можна на себе. Письменник без натяків, прямолінійно, проте не називаючи імен (бо ці імена українці й так знають), виказує тих, які «рвали й крали / Від ракет, ікон – і до сапи» [16, с. 269]. Тому питання «Хто ж це нам побив горшки і спина, / Хто ж це нашу хату розвалив?!» [16, с. 269] є риторичним.

Злам тисячоліть – важка переходова доба. Усі пам'ятають дев'яності роки, коли країною правили «сильні світу цього». Час не розставив й до тепер все на свої місця, ситуація в країні залишається такою ж самою, що й наприкінці тисячоліття, правда кажучи, лише трохи прихованою. Справжні письменники завжди були душею й голосом свого народу, єдиною невідчужною зброєю, й чи то не єдиною. Тому Т. Федюк без будь-яких вагань промовисто й голосно називає одних з тих, які «душать український народ». Поет майже пальцем вказує своєму народові на гнобителів, які вже стоять на порозі української хати: «Тепер ніщо не порятує – / Воно прийшло. Воно лютує. / Рве греблі й залишки одєж. / Воно, воно тебе погубить, / Воно підводить чорним губи / І попід очі – чорним теж. / А ти – сліпий. А ти не бачиш. / Тобі любов, старий собаче, / Дорожче битви й нагород. / Дивись, за вікнами в каштани / Ідуть дніпропетровські клани / І гноблять, ідучи, народ» [22, с. 82].

До цієї проблематики не раз звертався і Ю. Андрухович. Проте, на відміну від Т. Федюка, він у своїх віршах зображує інший бік медалі. Письменник у поезії «Мафія» звертає увагу читачів на те, до чого може призвести гнобителів їхній спосіб життя: «На розі Кармелітської та Духа / Святого двометровий зимний хлоп / лежав, зацвівши оком, як циклоп / (античний). Потекла на брук з-під вуха / його червона юха, мов сироп / (малиновий), а в центрі капелюха / прострелено діру...» [2, с. 50]. Ю. Андрухович зображує реальні картини нашої сучасності, коли люди убивають один одного із-за якихось папірців, які колись назвали грошима. Водночас з цим поет застерігає всіх, хто схибив при виборі свого життєвого шляху, до чого це приводить, і нагадує, що завжди можна повернути на вірну дорогу.

Усі мафіозні клани настільки сильно пов'язані, усі між собою родичі та куми, що вже інший «бу-бабівець» не зміг про це просто не написати. О. Ірванець у 2004 році пише вірш, присвячений цьому питанню: «Куди не глянеш – скрізь вони, / Самі брати і братани. / Карбують крок, рівняють ряд, / За братом брат, за братом брат» [9, с. 18]. Сам же письменник і подає коментар до цієї поезії: «Цей вірш – про партію, в якій братами виявились не тільки футбольні функціонери, а й шеф президентської адміністрації з головним податківцем Львівської області» [9, с. 18].

Не одиничний випадок, коли письменники прямо чи натякаючи вказують на винуватців сьогочасної ситуації в країні. В інших поезіях Т. Фе-

дюк також, можливо навіть підсвідомо, звертає увагу читачів на те, що «вони» зробили з нашою епохою: «Дорога, наче цвях іржавий / З усім відомої руки. / Епоха хрипу, / а не слів... / В бетоні – потойбічна стела... / І плаче п'яний / Кампанелла / Над всім, / що він для нас / зробив» [22, с. 9].

В. Базилевський, прямо, не боячись, називає поіменно тих, за часів правління котрих українці не побачили процвітання своєї держави, а навпаки, думали лише про те, як вижити у ті важкі для простого народу часи: «Ні ладу, ні Феміди, / в палатах княжих смерди... / В епоху Леонідів / не дай мені померти» [4, с. 107].

Наше сьогодні не таке світле, як мріялось, але щоб почати виправляти помилки суспільства, потрібно усвідомити ситуацію, що склалася в державі, про що Т. Федюк і каже: «Така пора. Сиди і усвідомлюй. / Асоціуй собі за свічки віск. / Мав долю, а лишилося півдоли, / Високі мрії, запити і тиск» [22, с. 90].

Як справжньому патріотіві, Г. Половинко дуже болить Україна, його хвилюють проблеми нашого народу: «Я інший вчуваю, глибинніший біль, / в глибиннім корінні народи. / Болить і не рік, і не вік, і не два. / Пече і у серці, і в оці» [18, с. 76]. Та ще болочіше письменник звертає увагу на те, що ми забуваємо про героїчне минуле нашої країни і нашого народу, бо без минулого не може бути повноцінного сучасного. Так, у вірші «Карга» автор звертає увагу на те, що люди, яким ми повинні завдячувати життям, поховані на чужій землі, що ніхто не доглядає їхню могилу. Ми не маємо права зватися українцями, якщо так безсоромно забуваємо героїчне минуле рідної України! Навіть ворона дорікає нам за це: «А хто ж ви, – скрегоче, – такі, / Що ось уже скільки віків / Отут, де лежить отаман, / Ключе йому очі бур'ян, / чого ж він забутий всіма / Отак, наче був і нема? / Його ж ви здали ворогам!...» [18, с. 54].

Крізь призму історії споглядає на нашу сучасність і В. Базилевський. Письменник звертається до часів князівського розбрату, коли при владі сиділи справжні вороги народу, видаючи себе за патріотів. Дивлячись на історію через товщу століть, автор поезії «Не люблю м'ні в Києві...» усвідомлює, що все повторюється знову і знову, і що в теперішньому часі відбувається те ж саме: «Не люблю м'ні там, хазяїн / у Києві – смерд, вороги / при княжнім столі, хозари / нечестиві правлять торги. / Касоги печуть закони, яси / порушують їх, печеніг / спустошує борті, – всі разом / видають себе за своїх» [5, с. 49]. Таким чином, поет, нагадуючи нам нашу ж історію, звертає увагу читачів на реальність сучасного дня, і примушує задуматися над тим, що потрібно робити за для того, аби історія перестала повторюватися.

Гостро і критично змальовує сучасну владу в Україні О. Ірванець. Усю Верховну Раду він називає театром маріонеток, якими править всього одна особа: «У нашому театрику з лаштунками фальшивими / І глядачі й обслуга відчули раптом

шок: / Бо в майстра, що керує ляльками із-за ширми / Не вистачило пальців на триста ниточок» [9, с. 32]. О. Ірванець висміює депутатів, які при владі здатні лише виконувати роль маріонеток, а не представників українського народу. Проте, це сміх крізь сльози всієї України.

В. Базилевський також звертається до цієї проблематики. На відміну від О. Ірванця, він головну людину в країні називає клоуном, яка лише вміє жонглювати яскравими, проте фальшивими, словами й фразами, напускаючи на людей туман, оману; а депутатів – вовчою зграєю: «Мов клоун на манежі, жонглював / м'ячами фраз і край довів до краю, / Одне проциндрив, інше проморгав, / ще й розплодив під боком вовчу зграю. / Актор і ритор – полюбляв екран / й себе на нім, звичайно ж, крупним планом. / Як небожитель, напустив туман / і в тім тумані став і сам туманом» [3, с. 108].

Вже майже весь світ глузує з нас, з поведінки українських політиків. Іронізуючи з нашої держави, європейські країни знову заміряються посягнути на українські землі. Звичайно ми самі в цьому винні, але письменник захищає рідну Україну, відстоює її гідність. «Б. Олійник безпощадний у критиці європейської колонізаторської політики щодо інших держав і, зокрема, України. Він засуджує спроби вмішування європейських країн у внутрішні проблеми іншої країни. Поет із глибоким громадянським пафосом оцінює споконвічну ще праукраїнську культуру, дещо навіть гіперболізуючи її значення і розвиненість» [6, с. 131]. Звертаючись до Європи, поет не тільки її засуджує, а й насамперед, він підносить національну самосвідомість українського народу, показуючи останньому, який внесок зробили українці у світову культуру, що саме Україна врятувала Європу від навали татаро-монгольської орди. Б. Олійник звертається до європейських держав з вимогою не чіпати Україну, дати їй спокій, і радить їм краще зайнятись

вирішуванням своїх проблем: «Ми тут жили ще до часів потопу. / Наш корінь у земну вростає вісь / І перше, ніж учити нас, Європо, / На себе ліпше з боку подивись. / Ти нас озвала хутором пихато. / Облиш: твій посміх нам не допече, / Бо ми тоді вже побілили Хату, / Як ти ще не вийшла із печер. [...] / Живі собі. Ми зі своїм уставом / Не сунемось до тебе в монастир. / Але дозволяй і нам за отчим правом / По-своєму облаштувати двір» [16, с. 278 – 279]. У творі поет використовує асоціонім *Хата* для підсилення емоційної напруги. Для українців концептуальний зміст слова *хата* дуже змістовний. Насамперед його пов'язують з малою батьківщиною, з батьками, з найсвятішим у житті людини. Саме тому, за допомогою цього асоціоніма, Б. Олійник намагається пробудити в українців усвідомлення значущості їхньої самоідентифікації.

У вірші «Ця здогадка давня, але не іржава» О. Ірванець по-філософськи лаконічно, проте в той же час глибоко, окреслив загальну проблему нашої держави та народу: «В нас гарна країна й паскудна держава, / В нас люди хороші і кепський народ» [1, с. 226]. І далі ставить питання до кожного українця, яке нікого не залишає байдужим: «Але ми собі відповісти повинні, / Чи схочемо ми, і чи стерпимо ми / Хорошу державу в поганій країні, / Хороший народ зі злими людьми?..» [1, с. 226].

Отже, сучасні письменники є виразниками настроїв народу, суспільного ладу в країні. За творчістю таких поетів, як-от: Т. Федюк, Г. Половинко, В. Базилевський, О. Ірванець, Б. Олійник та інші, можна вивчати історичні реалії кінця ХХ – початку ХХІ століття. У їхньому поетичному доробку змальоване сьогодення крізь призму історіософського осмислення реалій епохи, яке виявляється в розумінні трагічності нашої країни, повторенні історичних помилок, суперечності переходової доби тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. «Бу-Ба-Бу» (Юрій Андрухович, Олександр Ірванець, Віктор Неборак): Вибрані твори: Поезія, проза, есеїстика / Авторський проект, упоряд., бібліограф. відомості та прим. Василя Габора. – Львів: ЛА «Піраміда», 2008. – 392 с.
2. Андрухович Ю. Моя остання територія. Вибрані твори: Поезія, проза, есеїстика / Юрій Андрухович. – Львів: ЛА «Піраміда», 2009. – 308 с.
3. Базилевський В. Віварій. Кінець навігації. Поезії / Володимир Базилевський. – К.: Видавець Карпенко В. М., 2004 – 228 с.
4. Базилевський В. Крик зайця. Поезії / Володимир Базилевський. – К.: Видавець Карпенко В. М., 2004. – 156 с.
5. Базилевський В. Читання попелу. Поезії / Володимир Базилевський. – К.: Фенікс, 2007. – 384 с.
6. Витрикуш Г. Людина у контексті доби / Галина Витрикуш // Дзвін. – 2008. – № 2. – С. 130 – 135.
7. Голобородько Я. «Золото інків» як творча аксіологія Тараса Федюка / Я. Голобородько // Кур'єр Кривбасу. – 2002. – № 157. – С. 155 – 163.
8. Жикол А. Вогонь від вогню, або вічне видиво любові / А. Жикол // Київ – 2005. - № 10. – С. 151-160.
9. Ірванець О. Прембули і тексти: збірка поезій / Олександр Ірванець. – К.: Факт, 2005. – 76 с.
10. Кислюк К. Історіософія в українській культурі: від концепту до концепції / К. Кислюк. — Х.: ХДАК, 2008. — 288 с.

11. Клочек Г. Поетика Бориса Олійника: Літ.-критич. нарис / Григорій Клочек. – К.: Рад. письменник, 1989. – 332 с.
12. Ковалів Ю. Транзитні осяння: [Про поезію Тараса Федюка] / Ю. Ковалів // Літературна Україна. – 2004. – 19 лютого (№ 7). – С. 6.
13. Колісниченко А. Талант милостию Божою (Про творчість українського поета та його книгу «Хрещаті південні сніги») / А. Колісниченко // Дзвін. – 1995. – № 9. – С. 149 – 150
14. Куракоз С. У відповіді за все: До 70-річчя від дня народження Бориса Олійника / Сусанна Куракоз // Освіта. – 2005. – 19 жовтня (№ 43/44). – с. 10-11.
15. Моренець В. Приватна гравітація Тараса Федюка / В. Моренець // Слово і час. – 2008. – № 6. – С. 62 – 75.
16. Олійник Б. Вибрані твори: у 2 т. (Бібліотека Української Літературної Енциклопедії: вершини письменства) Т.1. / Борис Олійник. – К.: Вид-во «Укр. енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2005. – 608 с.
17. Половинко Г. А потім скажи, що не любиш... / Григорій Половинко – Луганськ: Глобус, 2008. – 99 с.
18. Половинко Г. Козацький марш / Григорій Половинко – Луганськ: Глобус, 2006. – 100 с.
19. Процюк С. Поезії / Степан Процюк // Позадесятники: поетична антологія. – Львів: Престиж Інформ, 1999. – С. 75 – 88.
20. Тарасюк Г. Еміграція у «вічний біль при душі...» / Г. Тарасюк // Кур'єр Кривбасу. – 2001. – № 145. – С. 184 – 187.
21. Углибокий час глобального без плоду... (Роздуми над поезією Бориса Олійника) / Михайло Кудрявцев// Дніпро. – 2004. — № 5— 6. – с. 120 – 140.
22. Федюк Т. Золото інків / Тарас Федюк. – К.: ТОВ «Брама – V», 2008. – 256 с.
23. Яременко В. До проблеми історіософії Тараса Шевченка: методологічні підходи / В. Яременко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.slovoichas.in.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=48&Itemid=34.

Стаття надійшла до редакції 18.04.2011